

Program međunarodne konferencije

POVIJEST HRVATSKE POLITIČKE EMIGRACIJE U 20. STOLJEĆU

21. – 22. veljače 2019.
Hrvatska matica iseljenika
Trg Stjepana Radića 3, Zagreb

Četvrtak, 21. veljače 2019.

09.00- 9.30 POZDRAVNI GOVORI

- **Marin Sopta**, predsjednik Centra za istraživanje hrvatskog iseljeničtva, Zagreb
- **Mijo Marić**, ravnatelj Hrvatske matice iseljenika, Zagreb
- **Tomislav Markić**, ravnatelj Ureda HBK i BK BIH za dušobrižništvo Hrvata u inozemstvu
- **Vlatka Vukelić**, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

9.30 -10.30 PLENARNA IZLAGANJA (Moderator Mijo Korade)

- Jure Krišto, *Proces čišćenja memorije: emigrantska Hrvatska revija i historiografija*
- Vladimir Šumanović, *Istaknuta historiografska djela hrvatske emigracije u razdoblju socijalističke Jugoslavije*
- Tomislav Sunić, *Hrvatska revija ipri lozi o postmoderni u hrvatskoj emigraciji*
- Danijel Jurković, *Hrvatska politička emigracija: nastanak, podjele, kontroverze*

10.30 -11.30 PANEL 1 (Moderator Marin Knezović)

- Ante Beljo, *Hrvatska seljačka stranka od 1905. do danas*
- Marina Perić Kaselj, *Hrvati u Južnoj Americi: Prvi svjetski rat i iseljenički pokret Jugoslavenska narodna obrana*

- Mario Jareb, *Hrvatsko domobranstvo kao sastavni dio Ustaško - domobranskog pokreta od 1931. godine do Drugog svjetskog rata*
- Marin Sopta, *Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. do 1990.*

11.30 – 12.00 STANKA ZA KAVU

12.00 - 13.00 PANEL 2 (Moderator Vice Batarelo)

- Mijo Korade, *Hrvatski iseljenički savez*
- Tomislav Đurasović, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija: međusobni odnosi i utjecaji, ujedinjenje i zajednička borba za Hrvatsku*
- Wolfy Krašić, *Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita*
- Nikola Štedul, *Razlozi za utemeljenje Hrvatskog državotvornog pokreta 1981.*
- Gojko Borić i Jakov Žižić, *Program emigrantskog časopisa „Poruka slobodne Hrvatske“*

13.00 - 14.00 PANEL 3 (Moderator Ivan Tepeš)

- Miro Akmadža, *Krunoslav Draganović – “trn u oku” jugoslavenskom komunističkom režimu*
- Ivan Miletić, *Dr. Jure Prpić (1920.– 2009.) povjesničar hrvatskog iseljeničtva u Americi*
- Tanja Trošelj Miočević, *Bogdan Radica – diplomat, publicist i novinar*
- Marko Zadavec, *Dušobrižničko djelovanje Vilima Cecelje (1909. – 1989.): političke okolnosti Drugog svjetskog rata i poraća*

14:00 RUČAK

Petak, 22.veljače 2019.

10.00 - 11.00 PANEL 4 (Moderator Marin Sopta)

- Jure Vujić, *Revolucionarna strategija hrvatske političke emigracije u kontekstu hladnog rata: nedoumice, dileme oko legitimiteta nasilne borbe i pojmovno razbistravanje „terorističke“ paradigme*
- Marin Knezović, *Nasilje kao sredstvo političke borbe hrvatskih iseljenika početkom 20. stoljeća*

- Bože Vukušić, *Udbine „specijalne akcije“ kao dio politike beogradskoga režima protiv hrvatskog političkog iseljništva*
- Anđelko Mijatović, *Nacionalni mučenik Bruno Bušić, žrtva jugoslavenskog državnog terora*

11.00 - 11:30 STANKA ZA KAVU

11.30 -12:30 PANEL 5 (Moderator Tanja Trošelj Miočević)

- Vice John Batarelo, *Hrvati u Australiji – Maštanje o slobodnoj Hrvatskoj i konkretna djelovanja*
- Željko Glasnović, *Hrvatska politička emigracija i Domovinski rat*
- Ivan Tepeš, *Vladko Maček ili Juraj Krnjević? Percepcija dvojice čelnika HSS-a u političkoj emigraciji od 1945. do 1965.*
- Marko Paradžik, *Povijest Hrvatske republikanske stranke od 1951. do 1991.*
- Vlado Glavaš, *Hrvatski domobranski nogometni klub „Hrvat“ iz Chicaga*

12:30 – 13:45 PANEL 6 (Moderator Marina Perić Kaselj)

- Mislav Rubić, *Političko djelovanje dr. Ante Cilige u iseljništvu od 1945. do 1991. godine*
- Krešimir Bušić, *Političko i kulturno djelovanje prof. Marka Čovića u domovini i hrvatskom iseljništvu*
- Stipe Ledić, *Politička misao dvorskog agenta Josipa Keresturija*
- Vlatko Smiljanić, *Mara Matočec i iseljnički HSS*
- Domogoj Novosel, *Život i djelovanje emigranta Nikole Holjevca*

ORGANIZATOR KONFERENCIJE:

CENTAR ZA ISTRAŽIVANJE HRVATSKOG ISELJENIŠTVA

SUORGANIZATOR:

HRVATSKA MATICA ISELJENIKA

PROLOG

Još uvijek se jako malo zna o bogatoj, burnoj i često puta tragičnoj povijesti hrvatskog iseljništva u svojoj paralelnoj borbi za opstanak daleko od domovine. S jedne strane bila je to borba za fizički opstanak doseljenika jer su nepoznavanje jezika i kulturološki šok otežavali proces asimilacije i integracije u novim sredinama, a s druge se strane čvrsto njegovala borba za očuvanje hrvatskog nacionalnog, vjerskog i kulturnog identiteta.

Posebno je zanimljiva povijest hrvatske političke emigracije, koja nažalost u našoj domovini često ima negativan imidž, kako u široj hrvatskoj javnosti, tako i među velikim brojem hrvatskih znanstvenika i znanstvenih institucija. Trebalo bi puno vremena i prostora da se da odgovor zašto je tome tako.

Jedan od razloga za organiziranje ove konferencije je činjenica da je hrvatska politička emigracija, kroz političke stranke, pokrete te istaknute pojedince u iseljništvu, imala važnu ulogu u društveno političkim događajima koji su se odigrali u Hrvatskoj u dvadesetom stoljeću. Jugoslavensko narodno vijeće, u kojem su Hrvati imali jednu od glavnih uloga, dalo je veliki doprinos 1918. godine u stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca to jest prve Jugoslavije. Vrijeme djelovanja Hrvatske seljačke stranke u Europi i proglašenje Nezavisne Države Hrvatske 1941. godine bio je drugi značajan period u djelovanju hrvatske političke emigracije.

Po završetku Drugog svjetskog rata Tito i njegova vlada dobili su veliki legitimitet u svijetu, između ostaloga zahvaljujući banu Ivan Šubašiću, koji je u ime Hrvatske seljačke stranke kao član Jugoslavenske kraljevske vlade u Londonu pristao na dogovor s Titom.

Hrvatska politička emigracija u periodu između 1945. – 1990. u zahtjevnim i teškim okolnostima aktivno je djelovala i nastavila s očuvanjem i širenjem ideje o pravu hrvatskog naroda na slobodnu i demokratsku Republiku Hrvatsku.

Opće je poznato da je u Domovinskom ratu hrvatsko iseljništvo, uključujući i njegove političke organizacije, dalo veliki doprinos u obrani domovine od velikosrpske agresije i Jugoslavenske narodne armije.

Bez obzira na ove povijesne činjenice, u hrvatskoj javnosti, kao i među velikim brojem hrvatskih znanstvenika, nažalost i dalje često prevladava stereotip o hrvatskoj političkoj emigraciji kao ustašofilima i ekstremnim desničarima.

Ovu konferenciju organiziramo kako bismo demistificirali ulogu hrvatske političke emigracije u dugoj borbi za neovisnost Hrvatske te upoznali hrvatsku javnost s akterima i događajima iz tih vremena. Kako bismo to postigli potrebno je i nužno potaknuti znanstvenike i znanstvene institucije da istražuju i pišu, možemo slobodno reći, o najneistraženijem dijelu moderne hrvatske povijesti.

SAŽECI IZLAGANJA

Prof. dr. sc. Miro Akmadža, Krunoslav Draganović – “trn u oku” jugoslavenskom komunističkom režimu

Krunoslav Draganović, svećenik i povjesničar, a neki ga još nazivaju publicistom, humanistom, špijunom i raznim drugim imenima, jedna je od najkontroverznijih osoba u novijoj hrvatskoj crkvenoj i političkoj povijesti. Poseban interes povjesničara i svekolike javnosti usmjeren je na njegovo djelovanje u emigraciji tijekom i nakon Drugoga svjetskoga rata. Jugoslavenske komunističke vlasti godinama su pratile njegov rad, koristeći brojne svoje agente i njihove suradnike, te ga smatrale ratnim zločincem i najopasnijom osobom u hrvatskom iseljeništvu. Komunistički režim vršio je pritisak na crkvenu hijerarhiju kako bi se Draganovića maknulo iz Zavoda sv. Jeronima u Rimu. On je bio svjestan razvoja situacije te je pristao napustiti Zavod, ali je tražio od crkvenih vlasti da zauzvrat izvuku što veće pogodnosti od komunističkih vlasti. Nakon njegovog odlaska hrvatski su biskupi mogli slati svoje svećenike na školovanje u Rim. No, Draganović je uskoro morao napustiti Italiju i otići u Austriju, kako ne bi bio smetnja normalizaciji vatikansko-jugoslavenskih odnosa. Nakon što je u Austriji pripremio za tisak knjigu o komunističkim zločinima na križnim putovima, šokantno je 1967. odjeknula vijest o njegovom povratku u Jugoslaviju. Pojavile su se razno razne spekulacije o njegovom nestanku, od tvrdnji da se dragovoljno vratio do sumnji da je otet od strane jugoslavenskih tajnih službi. Međutim, iako je smatran neprijateljem Jugoslavije najviše kategorije, Draganoviću nije suđeno. Razlog tome bili su jugoslavensko-vatikanski pregovori o obnovi diplomatskih odnosa, a suđenje Draganoviću to bi onemogućilo, što nije bilo u interesu ni Sv. Stolici ni Jugoslaviji.

Dr. sc. Vice John Batarelo, *Hrvati u Australiji – Maštanje o slobodnoj Hrvatskoj i konkretna djelovanja*

Hrvatska politička emigracija ju Australiji je bila jedna od najaktivniji hrvatskih političkih emigracija u cijeloj hrvatskoj dijaspori nakon drugog svjetskog rata. Cijela hrvatska zajednica od svojih začetaka u kasnim 1940-im je bila stvorena i usredotočena na dvije stvari: priznanje hrvatske etničke posebnosti u Australiji (to jest; ne – jugoslavenske) i djelovanje za stvaranje neovisne hrvatske nacionalne države (to jest, rušenje jugoslavenske države). Koristili su i legalne i ilegalne načine u ostvarivanje svojih ciljeva, te su bili na meti i australskih i jugoslavenskih državnih institucija.

Imali su mnoštvo hrvatskih emigrantskih političkih organizacija koje su djelovale na različite načine, ali za iste ciljeve, od pola legalnih vojnih priprema (Wodonga vojni trening 1963. godine), do borbe na australskoj federalnoj razini za etnička i građanska prava (*National Croatian Civil Rights Committee*, 1973. godine); inovativni projekti promocije hrvatske posebnosti (Hrvatsko poslanstvo u Canberri, 1977. – 1978.) ili promocije kroz nogomet (mnoštvo Croatia nogometnih timova, od 1950-ih); australsko državno priznanje posebnosti hrvatskog etničkog identiteta i jezika (1960-ih i 1970-ih), otvaranje sveučilišnog studija hrvatskog jezika i kulture (Sveučilište Macquarie Sydney, 1983. godine) te nastavak hrvatskog identiteta i borbe u drugom naraštaj rođeni u Australiji.

Ante Beljo, *Hrvatska seljačka stranka od 1905. do danas*

Hrvatska seljačka stranka je od njezina osnivanja 1905. godine, pa do današnjih dana, prošla kroz sve faze političkog života hrvatskoga naroda u 20. stoljeću i 18 godina u 21. stoljeću, u kojem je svedena na „ostatke ostataka“ i grubim nedemokratskim manipulacijama postala zlouporabljeni i privatizirani brend.

Od karizmatičnih osnivača, braće Stjepana i Antuna Radića, u prošlom stoljeću stranka je prolazila kroz sve scile i haribde kroz koje je prolazio i hrvatski narod, dijelila s njim sve njegove tragedije, nemoći, zablude, izdaje, ucjene, prisile i obećanja svjetskih moćnika i njihove beskrupulozne prijekave... U tom krvavom dvadesetom stoljeću (1918. – 2000.) stranka je djelovala u domovini 23 godine i 59 godina u prognanstvu, domaćem i/ili u emigraciji.

Gojko Borić i Jakov Žižić, *Program emigrantskog časopisa „Poruka slobodne Hrvatske“*

U jednoj od najboljih publikacija hrvatske emigracije *Novoj Hrvatskoj* (London) došlo je krajem sedamdesetih godina prošlog stoljeća do ozbiljne krize jer glavni urednik ovog dvotjednika Jakša Kušan nije bio voljan da novine osuvremeni tako da osim pukog izvještavanja i komentiranja dobiju još dvije dimenzije, naime osvrte na značajna zbivanja iz hrvatske povijesti kao i politički program za budućnost nacije. Budući da nakon dugih „sastančarenja“ o rečenome u Londonu i Kölnu (gdje je bio nazočan i Franjo Tuđman) nije postignut sporazum, četvorica suradnika i vlasnika *Nove Hrvatske* osmislili su se na izdavanje novina pod nazivom *Poruka slobodne Hrvatske*. To su bili Vladimir Pavlinić kao glavni urednik te članovi Uredništva Tihomil Radja, Branko Salaj i Gojko Borić. *Poruka* je izlazila u Londonu.

U Riječi uz prvi broj pisalo je, između ostaloga, na čemu će nastojati nove hrvatske neovisne novine: „a) neopozivo stajati na načelu neovisne hrvatske države, demokratske po unutarnjem ustrojstvu, socijalne po dubini svoje brige za čovjeka i istinski neutralne u svojim međunarodnim odnosima; b.) jačati otpor u domovini...; c) pridonositi političkoj izgradnji i organizacijskom okupljanju hrvatskih iseljenika...; d) upoznati strani svijet s bitnim razlozima i zahtjevima hrvatske osloboditeljske borbe... U tu svrhu zalagat ćemo se za: a) prisne veze s domovinom...; b) mir i razum u iseljeničkim raspravama...; c) pravo i dužnost istinitog pisanja...; d) stalno širenje suradničkog kruga...; e) razvijanje razgovora s čitateljima...“

Dr. sc. Krešimir Bušić, *Političko i kulturno djelovanje prof. Marka Čovića u domovini i hrvatskom iseljeništvu*

U radu se na temelju dostupne povijesne arhivske građe analizira političko i kulturno djelovanje bunjevačkog Hrvata prof. Marka Čovića iz Subotice, od 1936. do njegove smrti 1983. godine u Sao Paulu u Brazilu. Rad je koncipiran u tri dijela: I. Kulturno i političko djelovanje Marka Čovića u vrijeme Kraljevine Jugoslavije, II. Doprinos razvoju kulturnih institucija i organizacija NDH i III. dio u kojem se prikazuju Glavne smjernice kulturnog i političkog djelovanja prof. Marka Čovića u poslijeratnom hrvatskom političkom iseljeništvu. U prvom dijelu rada autor iznosi povijesne činjenice vezane uz mladost i školovanje te početni kulturni i politički rad Marka Čovića. U tom razdoblju Marko Čović

usvaja prvotne stavove i svjetonazore kroz suradnju s vodećim ljudima bačkog ogranka HSS-a, ali i vodećim ljudima Rimokatoličke Crkve u Bačkoj i Baranji, od senatora Banovine Hrvatske i vođe bačkog HSS-a Josipa Đide Vukovića, dr. Mihovila Katanca, prof. Ivana Malagurskog Tanara i književnika i publicista Petra Pekića, do književnika vlč. Alekse Kokića, kulturnog vođe bačkih Hrvata msgr. Blaška Rajića do biskupa Ljudevita Lajče Budanovića. Također se prikazuje njegova suradnja s ličkim bunjevačkim Hrvatom, političarom i književnikom dr. Milom Budakom tijekom njegova školovanja u Zagrebu. U drugom dijelu rada prikazuje se kulturno djelovanje Marka Čovića u vrijeme Drugoga svjetskog rata te njegov rad u Matici hrvatskoj kao urednika *Hrvatske revije* i u Društvu hrvatskih književnika, ali i u Ministarstvu bogoštovlja i nastave NDH, kao prvog tajnika ministra dr. Mile Budaka, odnosno suradnja s katoličkim intelektualcem i publicistom dr. Josipom Andrićem u Društvu bačkih Hrvata u Zagrebu. U trećem dijelu rada analiziraju se političke misli i stavovi o dvije jugoslavenske zajednice i položaju bunjevačkih Hrvata u njima, prof. Marka Čovića nakon njegova odlaska u političko iseljništvo. Naglašava se kako značenje i odjek političkog eseja *Bački Bunjevci i Šokci na hrvatskoj varijanti* i knjige *Nejugoslavenska Jugoslavija i Hrvati* prof. Marka Čovića u hrvatskoj kulturnoj javnosti, ali i u povijesnoj struci, do danas nisu dovoljno valorizirani u sklopu razumijevanja heterogenih djelovanja različitih intelektualnih i političkih grupa u hrvatskom političkom iseljinstvu nakon sloma režima NDH, tj. kraja Drugoga svjetskoga rata.

Dr. sc. Tomislav Đurasović, *Hrvatsko proljeće i hrvatska politička emigracija: međusobni odnosi i utjecaji, ujedinjenje i zajednička borba za Hrvatsku*

Cilj ovoga priloga je ispovijed, još uvijek živućeg svjedoka i aktivnog sudionika, a koji je „na osobnoj koži iskusio“ obje hrvatske povijesne pojavnosti, i to: kao mladi studentski aktivist u Hrvatskom proljeću, odnosno kao politički izgnanik svu gorčinu emigrantskoga kruha u hrvatskoj političkoj emigraciji 20. stoljeća.

To svjedočenje u nekoliko poglavlja opisuje u kratkim crtama položaj Hrvata u poslijeratnoj Jugoslaviji, te prve naznake reformnoga gibanja u političkom životu SR Hrvatske, kao i neke od uzroka, odnosno povoda, koji su prethodili hrvatskom reformnom pokretu ili Hrvatskom proljeću.

Slijedi vremenski pregled najvažnijih događanja i najistaknutijih protagonista hrvatskog proljeća, kao i dijela i događanja koja nose pečat ovih burnih vremena.

Poslije sloma Hrvatskog proljeća, poslije hapšenja i progona slijedio je odlazak velikog broja suučesnika spomenutoga reformnog pokreta i potražiše spas u izbjeglištvu, u, posrednom ili neposrednom, okruženju već etablirane hrvatske političke emigracije. Pristizali smo pojedinačno i završavali svoj izbjeglički put na lokalitetima, gdje su nam se vrata otvarala, skoro isključivo na prostore tzv. demokratskog zapada. Dolazili smo pojedinačno, ali s istim ili sličnim „slabostima“: slabo, pogrešno i/ili nikakvo poznavanja okruženja u koji smo prispjeli. Dolazili smo i u okruženja gdje je hrvatska politička emigracija izgradila određenu reputaciju, bez obzira na osobna gledanja i različitosti u predznaku te reputacije. Te novopridošlice, taj „treće val“ političke emigracije najmlađeg naraštaja obogatili su i revitalizirali stariju hrvatsku emigraciju. I uz cijeli jedan svijet tih razlika. hrvatska politička emigracija je u to vrijeme postala jedna od najbrojnijih u svijetu.

Između te i takve emigracije i hrvatskih proljećara različitosti su bile znatne i primjetljive, kako u vrijednosnim prosudbama, ciljevima, organizaciji i izboru sredstava političkog djelovanja, tako i u borbi za jednoznačni i glavni cilj.

Započeo je jedan težak, trnoviti, strpljivi proces upoznavanja, približavanja, organiziranja i zajedničkog nastupa pred vanjskim svijeta. U taj projekt ne zaboravljam i ističem i dva važna čimbenika i to: hrvatske radnike na „privremenom radu“ i hrvatsko dušobrižništvo. Imperativ vremena tražio je od nas uspostavljanje koliko-toliko održivog konsenzusa o naravi i strukturi ovih dviju pojavnosti o kojima je riječ.

Završno je moje svjedočenju o tijeku ovog konsenzusa i ove simbioze među hrvatskom emigracijom sedamdesetih i osamdesetih godina 20. stoljeća, u vremenskom razdoblju kada je toj istoj emigraciji uspjelo razgoliti i zasjeniti ugled „vanblokofske Jugoslavije“ i pridobiti sve više pristalica za ideju o uspostavi slobodne i nezavisne države Hrvatske.

Vlado Glavaš, *Hrvatski domobranski nogometni klub Hrvat iz Chicaga*

Hrvatski emigrantski kruh bio je težak, mukotrpan i izazovan. U narodnom žargonu rečeno „kruh sa devet kora“. Puno želja i htijenja, a malo mogućnosti. Ljudi u godinama žele izići iz zatvorenih zidova, opustiti se i sastati se sa svojim sunarodnjacima te učiniti nešto korisno, a često su bili u dilemi kako. Slični porivi bili su i kod mlađih, mlada krv i tijelo puni snage tražili su da se ta snaga ispuca, a uz to da bude neke koristi za tijelo i dušu i s vrlom ljubavi brižno su se borili za obitelj i hrvatsko ime. Za pojedinca u novoj i nepoznatoj sredini bilo je teško opustiti se, ispuniti dušu i kao Hrvat biti prepoznat i družiti se sa svojim Hrvatima. Iz tih razloga odlučivali su se za igre koje su tražile timsko druženje i natjecateljski duh i u tom traženju prvo što im je padalo na pamet bila je poznata igra još iz dječjih dana – nogomet, koji je uz igru mladih dobro došao za radosno druženje roditelja, jer su bili sigurni za svoju djecu da ne gube vrijeme u nepoznatom društvu i kojekavim lutanjima. Korist za jedne, druge i treće. Takva druženja iznjedrila su ideje osnivanja nogometnih klubova s hrvatskim predznakom, prijavljivanja u lokalnu ligu svojega natjecateljskog uspjeha i na taj način predstavljanja drugima koji nikada nisu ni čuli za Hrvatsku. Stariji i malo nadobudniji kupovali su prostore gdje su otvarali svoje društvene prostorije, koje su bile od višestruke koristi. Družili su se u svojem prostoru i zarađivali novac za neometani rad nogometne momčadi. Praktički nije bilo niti jedne hrvatske zajednice u prekomorskim zemljama, a da nisu imale barem jednu hrvatsku nogometnu momčad.

Upravo ti hrvatski domoljubni porivi ponukali su i Hrvatski domobran iz Chicaga da pokrene svoju nogometnu momčad. Godine 1963. utemeljili su svoj klub pod imenom HDNK HRVAT (Hrvatski domobranski nogometni klub Hrvat) koji je od 3. lige *Illinois Soccer Association* ubrzo preskakao u drugu, treću i na veću stubu do osvajanja prvaka Amerike i predstavljanja Amerike u Centralnoj Americi (Hondurasu) 1986. Klub se razvijao, povezivao i odgajao mlade za buduća natjecanja i promociju hrvatskog imena...

Željko Glasnović, *Hrvatska politička emigracija i Domovinski rat*

Zavisno od povijesnog kuta gledišta, hrvatska politička emigracija dobiva i odgovarajući povijesni značaj. U periodu od 1945. do 1990. godine hrvatska politička emigracija je imala jedan značaj u široj javnosti u hrvatskom iseljeništvu i među hrvatskim građanima u komunističkoj Jugoslaviji, a sasvim drugačiji, često i oprečni uoči i za vrijeme Domovinskog rata. Izložena negativnoj propagandi jugoslavenskog komunističkog režima u periodu od 1945. do 1990. godine, često je među brojnim hrvatskim građanima u komunističkoj Jugoslaviji prevladavalo negativno mišljenje prema hrvatskim političkim emigrantima. Takav negativan stav radikalno se izmijenio početkom Domovinskog rata u kojem je bivša hrvatska emigracija odigrala značajnu ulogu u stvaranju demokratske i slobodne Hrvatske. Bez obzira na svoja različita gledišta, svi bivši hrvatski politički emigranti, bilo lijevo ili desno orijentirani, znali su da komunistička Jugoslavija ne može imati dugi vijek. Gledajući u retrospektivi, agresija protiv Hrvatske i Domovinski rat (1991.-1995.) potvrda su da su prognoze hrvatskih emigranata velikim dijelom bile točne.

Dr. sc. Mario Jareb, *Hrvatsko domobranstvo kao sastavni dio Ustaško - domobranskog pokreta od 1931. godine do Drugog svjetskog rata*

Djelovanje Ustaško-domobranskog pokreta od početka tridesetih godina 20. stoljeća pa do Drugoga svjetskog rata se u historiografiji i publicistici često svodi na razmatranje djelovanja njegove ustaške komponente – Ustaše: Hrvatske revolucionarne organizacije (UHRO). Ta organizacija, koja je prvenstveno djelovala kao malobrojna politička emigrantska i poluvojna organizacija, zbog niza je akcija koje je poduzimala u prvoj polovici tridesetih godina stvarno i bila poznatija u hrvatskoj, ali i u međunarodnoj javnosti. Unatoč tome, djelovanje spomenutog pokreta koji se pod vodstvom dr. Ante Pavelića razvijao kao skup organizacija nije bilo zamislivo bez postojanja i djelovanja njegove domobranske komponente – organizacija Hrvatskog domobrana u Južnoj i Sjevernoj Americi te u Europi (Belgiji). Domobranske organizacije čije je ustrojavanje započelo 1931. godine u Južnoj Americi su djelovale kao masovne iseljeničke organizacije, čiji je prvenstveni cilj bio političko djelovanje u svrhu borbe za uspostavu neovisne hrvatske države. Ipak su one djelovale i u smislu društvenoga okupljanja i prosvjećivanja iseljenika. Tijekom više od jednog desetljeća svojega djelovanja domobranske su organizacije okupljale tisuće članova i brojne pristaše, pa je već i zbog te činjenice njihovo djelovanje među hrvatskim iseljeništvom ostavilo značajnog traga.

Mr. sc. Danijel Jurković, *Hrvatska politička emigracija: nastanak, podjele, kontroverze*

U hrvatskom slučaju politička emigracija je bila podijeljena na haesesovsku, odnosno Mačekovu i ustašku, odnosno Pavelićevu. I jednoj i drugoj skupini, unatoč svim njihovim razlikama na ideološkoj, identitetskoj i, u konačnici, političkoj razini (u organizacijskom smislu) zajedničko je bilo neprijateljstvo prema novom državnom (prosovjetskom) uređenju. I jedna i druga skupina, doduše, svaka na svoj način i iz svog kuta gledanja, doživljavala je – barem, po onome što se može zaključiti iz njihovih zapisa – Sovjetski Savez kao glavnog političkog protivnika.

Zbog takvoga stava, u novonastalim okolnostima se i jedna i druga skupina mogla osloniti na tada jedinu državu koja je svojim kapacitetima mogla parirati Sovjetskom Savezu – Sjedinjenim Američkim Državama. I Maček i Pavelić stupili su neposredno nakon završetka Drugoga svjetskoga rata u kontakt s američkim vojnim jedinicama koje su boravile na teritoriju (od pobjedničkih sila obnovljene) Austrije. Dok je Maček vezu s američkim snagama održavao javno, Pavelić se, zbog svog položaja saveznika vojno-političke koalicije koja je izgubila rat, krio gotovo tri godine na teritoriju Austrije i, kasnije, Italije.

Ključne riječi: hrvatska politička emigracija, podjele, Vladko Maček, Ante Pavelić, SAD

Marin Knezović, Nasilje kao sredstvo političke borbe hrvatskih iseljenika početkom 20. stoljeća

Pribjegavanje teroru kao sredstvu političkog djelovanja hrvatskog iseljeničtva obično vežemo za razdoblje komunističke vladavine u bivšoj Jugoslaviji. Uvjerenje kako je teror neophodan kako bi se promijenio položaj Hrvatske i hrvatskog naroda seže u puno ranije razdoblje, barem u početak 20. st., kada se ono veže za tada vrlo rašireni anarhistički pokret koji je bio uvjeren kako je prolijevanje krvi neophodno ako se žele ostvariti promijene u društvu. U tom svjetlu promatram i začetke upotrebe nasilja kao sredstva političke borbe u hrvatskom iseljeničtvu.

Dr. sc. Wolfy Krašić, Akcije Hrvatskog narodnog vijeća u vrijeme bolesti i smrti Josipa Broza Tita

Smrt neprikosnovenog jugoslavenskog čelnika Josipa Broza Tita bio je događaj koji su s nestrpljenjem očekivali i za koji su se na razne načine pripremali brojni elementi koji su priželjkivali propast komunističkog sustava u Jugoslaviji, ali i urušavanje jugoslavenskog državnog okvira. Jedan od istaknutijih bila je i hrvatska politička emigracija. Hrvatsko narodno vijeće (HNV), krovna organizacija koja je okupila znatan broj hrvatskih političkih emigranata, u vrijeme Titove bolesti i smrti prolazila je tešku krizu, koja je rezultirala rascjepom i stvaranjem nove organizacije – Hrvatskog državotvornog pokreta. Unatoč tome, zatim nastavku podrške daljnjem opstanku jugoslavenskog komunističkog režima od oba hladnoratovska bloka te izostanku većih iskaza nezadovoljstva stanovništva u Jugoslaviji, HNV je poduzeo niz akcija, prvenstveno diplomatsko-promidžbenog karaktera, želeći na što bolji način iskoristiti situaciju o kojoj se kalkuliralo već od sredine šezdesetih godina. Primjerice, HNV je polučio stanoviti uspjeh sudjelovanjem Mirka Vidovića, predsjednika Sabora, na Konferenciji za europsku sigurnost i suradnju 1980. u Madridu. Zatim, nastojala se iskoristiti promjena u američkoj administraciji izborom Ronalda Reagana za predsjednika SAD-a, koji je kao kalifornijski guverner 1968. godine 10. travanj proglasio Hrvatskim danom neovisnosti. Također, vrh HNV-a uspio se povezati s vodećim disidentima u Hrvatskoj, na čelu s Vladom Gotovcem, Franjom Tuđmanom i Markom Veselicom, s ciljem koordiniranja akcija i zajedničkog nastupa u inozemstvu. Iako HNV-u, kao ni drugim snagama koje su nastupale s antikomunističkih i antijugoslavenskih pozicija u promatranome periodu nije pošlo za rukom nanijeti značajnije udarce beogradskom režimu, poduzete akcije pridonijele su širenju saznanja u svjetskoj javnosti kako postoji znatan broj Hrvata u

Jugoslaviji i svijetu koji žele samostalnu i demokratsku hrvatsku državu te kako nestabilnost u Jugoslaviji u napetim odnosima između ideološko-političkih blokova može predstavljati prijetnju miru u Europi.

Prof. dr. sc. Jure Krišto, *Proces čišćenja memorije: emigrantska Hrvatska revija i historiografija*

Hrvatski kulturno-politički časopis *Hrvatska revija* ima tri razdoblja i tri života. Za nas je zanimljiv njezin život u emigraciji od kada su joj Vinko Nikolić i Antun Bonifačić udahnuili nov život 1951. u dalekome Buenos Airesu. U emigraciji je ostala dokle god su u Hrvatskoj bili na vlasti komunisti, jer je komunistički režim sve njezine suradnike i osobito njezina dugogodišnjega urednika V. Nikolića, smatrala neprijateljima i zločincima. Od 1991. godine ponovno je počela živjeti tamo gdje je i začeta, u Zagrebu i u suverenoj hrvatskoj državi s demokratskim poretom.

Dok se obilježavaju razne obljetnice ovoga izuzetno važnoga časopisa, autor će se ovdje pozabaviti životom i dosezima Hrvatske revije tijekom njezina drugoga, četrdesetogodišnjeg emigrantskoga života, dakle od 1951. do 1991. Rad je posvećen hrvatskoj historiografiji i nužnim korektivima koje je unijela u nju. Živeći izvan dosega dirigitane povijesti komunističkoga režima u domovini, brojni hrvatski intelektualci u emigraciji jedva su dočekali trenutak kako bi mogli ponuditi ne samo svoja neposredna iskustva, nego i svoja stručna znanja u historiografiji i srodnim disciplinama. Tu ne treba izostaviti i mnoge dokumente koji su po prvi put u *Hrvatskoj reviji* bili objavljeni. Ona je bila otvorena za sve, bez ograničenja ideoloških ili političkih osebujnosti te je postala i poprište sučeljavanja mišljenja, povijesnih iskustava i političkih ocjena osobito glede nedavnih iskustava.

Takvom uređivačkom politikom *Hrvatska revija* je postala neophodan korektiv i nadopuna hrvatskoj historiografiji koja se u domovini borila s problemom nametnutih interpretacijskih modela. Nažalost, taj bogati izvor znanja i propitivanja ostao je do danas neiskorištena, zapravo izostavljena, dimenzija hrvatske historiografije, a hrvatska će historiografija ostati prikraćena dokle god ne integrira to povijesno znanje prisutno u *Hrvatskoj reviji*.

Dr.sc. Anđelko Mijatović, *Nacionalni mučenik Bruno Bušić, žrtva jugoslavenskog državnog terora*

Ekonomski analitičar, novinski istraživač i književnik Bruno Bušić rastao je u tradiciji rodne Imotske krajine, u ozračju obiteljske i kolektivne svijesti o stradanju Hrvata u sustavu dviju jugoslavenskih država, osobito u ratu (1941. – 1945.) i poraću. Kao polaznik drugoga razreda gimnazije našao se na udaru jugoslavenske tajne policije Udbe u proljeće 1956., nakon što se u školskoj zadaćnici, s podmetnutim provokativnim pitanjima, negativno izrazio o komunističkoj Jugoslaviji. Otada je na razne načine bio proganjan, uhićivan i osuđivan na zatvorske kazne, 1966. i 1972., pa i premlaćen u režiji Udbe 1974. u Dubrovniku. U takvim je prilikama dva puta, 1966. i 1975. bježao preko granice u emigraciju.

Bušić se književnim stvaralaštvom počeo baviti još kao pučkoškolac. Kao trinaestogodišnjak i učenik III. razreda niže gimnazije objavio je prvu pripovijetku u časopisu *Pionir*, a potom je nastavio objavljivati i u drugim omladinskim časopisima, uglavnom s tematikom svoga rodnog sela i kraja. Kao

petnaestogodišnjak je za pripovijetku *Starac i život*, s tematikom iz Drugog svjetskog rata, 1955. dobio Poletovu nagradu. S književnim stvaralaštvom je nastavljao povremeno, sve do smrti.

Kao novinarski istraživač Bušić je osobito na sebe skrenuo pozornost objavljivanjem tekstova o posebnim političkim i drugim problemima koji su 1950-ih i 1960-ih godina opterećivali hrvatsku stvarnost u komunističkoj Jugoslaviji, u *Hrvatskom književnom listu* (1968. - 1969.) i *Hrvatskom tjedniku* (1971.): o žrtvama rata (1941. – 1945.), sudbini Mimarine donacije i drugim ondašnjim nacionalnim i društveno-političkim problemima.

Nakon bijega iz Hrvatske 1974. živio je u Londonu, objavljujući zanimljive tekstove o hrvatskoj problematici u *Novoj Hrvatskoj* i drugim emigrantskim glasilima, a na izborima za II. sabor Hrvatskog narodnog vijeća, održanima u svibnju i lipnju 1977. izabran je za vijećnika Sabora s najviše glasova. Iz Londona je, čim je mogao, putovao u Njemačku, Francusku, Švedsku, Nizozemsku i Španjolsku, gdje se povezivao s istomišljenicima i politički djelovao, naviještajući potrebu revolucionarnijega djelovanja među hrvatskim emigrantima i iseljenicima. Bio je vjesnik skorašnje hrvatske borbe i slobode.

Agenti jugoslavenske sigurnosne službe Udbe mučki su ga ubili 16. listopada 1978. u Parizu, gdje se zadržao na putu na zasjedanje HNV u Amsterdam. Njegovi su posmrtni ostaci prevezeni u Zagreb i uz najveće državne počasti pokopani 16. listopada 1999. na Mirogoju. Bušićev život i ukupno njegovo djelovanje ugrađeni su u temelje suverene hrvatske države.

Mr. sc. Ivan Miletić, Dr. Jure Prpić (1920. – 2009.) povjesničar hrvatskog iseljništva u Americi

Dr. Jure Prpić će se pamti kao naučni istraživač iseljene Hrvatske koji je uvijek naglašavao potrebu za povezivanjem Hrvata u inozemstvu i domovine, postavljajući temelje za istraživanje i znanstvenu obradu stoljetnog problema hrvatskih iseljavanja i podizanja svijesti o masovnom iseljavanju hrvatskog naroda kao našeg najvećeg i najvažnijeg problema. Bio je profesor emeritus povijesti na John Carroll University u Clevelandu (SAD), gdje je predavao istočno-europsku povijest i povijest američkih useljavanja te se bavio istraživanjem hrvatskog iseljništva u Americi. Njegovo se djelovanje može sažeti u nekoliko točaka:

- Često je isticao da osnovna svrha njegova pisanja na hrvatskom i engleskom jeziku nesebična pomoć hrvatskoj domovini koja je bila pod jarmom jugoslavenskog i komunističkog terora od 1945. do 1990. godine.
- Naglašavao je važnost hrvatske pisane riječi: knjiga na stranim jezicima, članaka i eseja o kulturnim i političkim temama. Hrvatski su iseljenici nesebično davali financijsku pomoć za sportske aktivnosti i za političku borbu, što je hvalevrijedno i važno, ali promocija knjiga, časopisa i općenito književnih djela hrvatskih pisaca nije bila visoko na ljestvici njihovih vrijednosti. Djelomično i zbog toga su lažne informacije, laži i polu-istine, "crne legende" o Hrvatskoj i Hrvatima često nalazile mjesta u zapadnom tisku, posebno u Americi i Kanadi gdje je bilo teško doći do osnovnih izvora o hrvatskoj povijesti, kulturi i civilizaciji.
- Njegova razmatranja i zaključci o razlozima stoljetnih hrvatskih iseljavanja iz domovine, zbog tragedija u zemljama u kojima Hrvati žive, imali su utjecaja na znanstvenike u Hrvatskoj. Smatrao

je da hrvatski iseljenici ne trebaju kidati veze s domovinom, bez obzira kakav je režim trenutno na vlasti. Mnogi to u iseljeništvu nisu shvaćali i bili su protiv toga, iako se njegovo mišljenje pokazalo ispravnim za trajne interese hrvatskog naroda. Njegova bibliografska djela na engleskom o Hrvatskoj i Hrvatima još su uvijek nezaobilazni izvor za sve koji istražuju tu temu.

- Često smo razgovarali o brojnome hrvatskom iseljeništvu, koje je dalo veliku materijalnu i moralnu pomoć i utjecalo na tijek događaja u 1990-im godinama, koji su doveli do priznanja i obrane suverene Republike Hrvatske.
- Smatrao je da glavni uzroka iseljavanja iz Hrvatske politički; čak i za rane hrvatske doseljenike iz Austro-Ugarske (do 1918.) i iz kraljevske (1918. – 1941.) i komunističke (1945. – 1991.) Jugoslavije. Nedostatak gospodarskog razvoja, loše upravljanje Habsburških vladara, a kasnije i Jugoslavije, rezultiralo je prisilnim iseljavanjem nezadovoljnih i potlačenih subjekata.

Dr. sc. Domogoj Novosel, *Život i djelovanje emigranta Nikole Holjevca*

Cilj je izlaganja prikazati život te društveno, političko i vojno djelovanje Nikole Holjevca, časnika Ustaške vojnice, kasnije hrvatskog emigranta. Nikola Holjevac rođen je 1904. godine u Brinju, a preminuo je 1971. godine u Buenos Airesu. Tijekom svojega životnog puta bio je aktivan pripadnik ustaškog pokreta, od njegove rane faze na Liparima, pa sve to njegovog rasapa i podjele na više emigrantskih skupina. U izlaganju će biti obrađena i njegova obiteljska povijest u kojoj su neki od članova obitelji imali značajnu ulogu u formiranju novog komunističkog sustava, iako su na posredan način održali vezu s ocem u emigraciji. Biografija Nikole Holjevca prikazuje svu složenost političkih i društvenih odnosa na primjeru obiteljskih odnosa u vremenima obilježenima totalitarnim sustavima i režimima.

Ključne riječi: Nikola Holjevac, obitelj Holjevac, Brinje, Argentina

Marko Paradžik, *Povijest Hrvatske republikanske stranke od 1951. do 1991.*

Hrvatsku republikansku stranku je 1951. godine utemeljio u glavnom gradu Argentine, Buenos Airesu, Ivan Oršanić. Izlaganje se sastoji od povijesnog prikaza djelovanja te stranke od 1951. godine do 1991. godine, dakle o emigrantskoj fazi Hrvatske republikanske zajednice. Ta je stranka registrirana u Zagrebu 15. lipnja 1991. godine. Predsjednici stranke su bili 1. Ivan Oršanić (1951. – 1968.), 2. Ivo Korsky (1968. – 1991.), 3. Kazimir Katalinić (1991. – 1996.), 4. Mario Marcos Ostojić (1996. –), a ovaj se rad bavi indirektno Korskim i Oršanićem. Njezina načela predstavljaju sintezu starčevićanske nacionalne politike i suvremenih socijalno-gospodarskih strujanja solidarističkog tipa, a mogu se sažeti na ovu kratku formulaciju: "vjernost hrvatskoj državnoj ideji i etičkoj ideji slobode čovjeka i građanina". Oni su smatrali da, kao svaki povijesno izgrađen narod, i hrvatski narod ima pravo slobodno odlučivati o sebi, svom uređenju i budućnosti te na uspostavu svoga suvereniteta u obliku slobodne i nezavisne države Hrvatske, čije su temeljne zadaće: obrana narodne zajednice od vanjskih neprijatelja, odnosi s drugim državama, unutarnja sigurnost i zaštita života, rada i imetka, obrazovanje mladeži, javno zdravstvo, socijalna pomoć i osiguranje temeljnih ljudskih prava, očuvanje prirode i okoliša. Sudjelovali su u izgradnji i radu Hrvatskog nacionalnog vijeća te se borili za rušenje Jugoslavije, ostvarenje Republike Hrvatske i rušenje komunističke diktature Josipa Broza

Dr. sc. Marina Perić Kaselj, *Hrvati u Južnoj Americi: Prvi svjetski rat i iseljenički pokret Jugoslavenska narodna obrana*

Za vrijeme Prvoga svjetskoga rata komunikacija iseljeničstva preusmjerava se prema Jugoslavenskom Odboru (JO), koji se povezuje s iseljeničtvom kako bi pridobio što veći broj istomišljenika iz iseljene domovine i na taj način opravdao legitimitet službenog narodnog predstavnika pred Saveznicima i srpskom vladom. Drugi razlog povezivanja JO s iseljeničtvom bio je ekonomske prirode – tražio je financijsku pomoć koja je bila nužna za rad i opstanak organizacije i bez koje nije bilo moguće pokrenuti političku akciju.

Prekid veza s domovinom i povezivanje iseljeničstva s JO imao je značajan utjecaj za nacionalu identifikaciju iseljenika. Od tada se intenzivno propagira južnoslavenska koncepcija buduće države. Jaka politička veza JO i iseljenika u Južnoj Americi bila je presudna za razvoj organiziranog iseljeničkog političkog pokreta Jugoslavenska narodna obrana (JNO). Najjača i najhomogenija bila je veza JO i iseljenika u Čileu gdje je ekonomski moćna elita skrivena pod imenom Upravni odbor JNO u cijelosti financirala JO i koja je imala presudnu ulogu u osnivanju buduće južnoslavenske države.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, Jugoslavenski odbor, Hrvati u Južnoj Americi, iseljenici, Jugoslavenska narodna obrana

Dr. sc. Mislav Rubić, *Političko djelovanje dr. Ante Ciliga u iseljeničtvu od 1945. do 1991. godine*

Dr. Ante Ciliga svjedočio je gotovo svim važnim političkim događajima 20. stoljeća. Njegov životni i politički put stavlja ga u sam vrh intelektualaca hrvatskog iseljeničstva koji su svojim životom i radom ispisali stranice tog dijela hrvatske povijesti. Za razliku od većine političkih iseljenika koji su napustili domovinu u razdoblju od 1945. do 1991. godine, Ciliga je 1945. imao bogato iskustvo političkog iseljeničstva. Do tada je svjedočio bunama i revolucijama, svjetskim ratovima, zarobljeničtvu u gulazima, Sibiru i Jasenovcu, padu Pariza i padu Berlina te progonima mnogobrojnih totalitarnih režima. Ciliga nije bio samo disident, on je bio vječni disident kojega niti jedan sustav nije prihvaćao jer je uvijek govorio istinu ističući mane svakog pojedinog političkog sustava, organizacije ili pojedinca. Zato i ne čude brojne etikete koje je dobivao. Za pobornike desnih totalitarnih sustava bio je etiketiran komunist premda je od tridesetih godina 20. stoljeća uporno radio na razotkrivanju istine o komunističkim režimima u svijetu. Za pobornike lijevih totalitarnih sustava bio je etiketiran kao fašist premda je bio organizator prvog ozbiljnijeg otpora fašizmu u svijetu još 1921. godine i do kraja života svjedočio antifašizam u pravom i istinskom smislu tog pojma. Sve navedeno čini Ciligu jedinstvenim svjedokom političkih zbivanja hrvatske i svjetske političke povijesti 20. stoljeća.

Vlatko Smiljanić, *Mara Matočec i iseljenički HSS*

Mara Matočec (1885. – 1967.) prva je hrvatska političarka, prosvjetno-kulturna aktivistkinja i spisateljica seljačkoga pokreta braće Radić. Nakon bogate političke aktivnosti i društvenog

angažmana tijekom monarhističke Jugoslavije, početkom Drugoga svjetskoga rata zbog izražene pripadnosti tzv. „sredinskom dijelu“ Hrvatske seljačke stranke (HSS) više javno i spisateljski ne djeluje u domovini. Međutim, u ostavštini je ostavila vrijednu korespondenciju i zapise. Između ostaloga, posebno se ističe spisateljska djelatnost u hrvatskoj iseljeničkoj periodici, ali i dopisivanje s Jurjem Krnjevićem, zbog čega je bila pod posebnom kontrolom i ustaških i komunističkih vlasti do svoje smrti. Autor će u izlaganju, osim kratkoga osvrtu na bogati životopis ove iznimne žene i političarke, pažnju posvetiti analizi i interpretaciji Marinih tekstova i dopisnica koji se tematiziraju s hrvatskom političkom emigracijskom i iseljeništvom uopće.

Dr. sc. Marin Sopta, *Hrvatska seljačka stranka i Hrvatski oslobodilački pokret od 1945. do 1990.*

U svom izlaganju autor daje prikaz hrvatske političke emigracije po završetku Drugog svjetskog rata 1945. godine pa do 1990. godine, primarno kroz dvije dugo vremena najutjecajnije emigrantske političke stranke među hrvatskim iseljenicima. Prikazuje se djelovanje ovih političkih stranaka te njihovi ideološki i in sukobi, koji su uvelike doveli da tokom vremena obje izgube u svom političkom značaju i utjecaju među hrvatskim iseljenicima.

Nakon sloma i propasti Nezavisne Države Hrvatske (NDH) stotine tisuća pripadnika ustaških i domobranskih postrojbi, kojima su se priključili i nenaoružani civili, napuštaju domovinu s idejom da se predaju savezničkoj armiji u Austriji. Naivno vjerujući da će im savezničke vlasti pomoći u reorganizaciji vojske, naoružati i pomoći da se vrate u domovinu kako bi se nastavili boriti protiv Titovi partizana, oni predaju svoje oružje. Mnogi pripadnici poražene ustaške vojske, kao i civili, uglavnom simpatizeri NDH i oštri protivnici novo uspostavljene komunističke države, sele se u različite zemlje Južne i Sjeverne Amerike, Evrope i Australije. Relativno brzo nakon dolaska u nove sredine oni se integriraju u postojeće hrvatske zajednice, priključuju se postojećim političkim organizacijama ili pak formiraju nove, a u izlaganje je usmjereno na djelovanje najbrojnijih i najutjecajnijih hrvatskih političkih organizacija, u prvom redu Hrvatske seljačke stranke, Hrvatskog oslobodilačkog pokreta i Hrvatskog narodnog vijeća.

Prof. dr. sc. Tomislav Sunić, *Hrvatska revija i prilozi o postmoderni u hrvatskoj emigraciji*

Hrvatsku kulturnu baštinu, kao i hrvatsku nacionalnu svijest najbolje su u političkoj emigraciji od 1955. do 1990. održavali dvotjednik *Nova Hrvatska* (Jakša Kušan) i tromjesečnik *Hrvatska revija* (Vinko Nikolić). Pogotovo je *Hrvatska revija* imala ključnu ulogu u promicanju intelektualne, tj. kulturno-političke borbe hrvatskih intelektualaca u emigraciji. Njezini brojni autori obrađivali su raznolike teme, od književnosti, moderne historiografije, do raznih teorija postmoderne.

U svom izlaganju autor predstavlja svoje eseje o raznim teorijama postmoderne objavljene sredinom osamdesetih godina prošlog stoljeća u emigrantskoj književnom časopisu *Hrvatska revija*. Glavna teza koju zastupa autor je da je stvaranje kulturne hegemonije osnovni korak u preuzimanju političke hegemonije, tj. u stvaranju novog političkog poretka. *Hrvatska Revija* imala je, gledajući danas u retrospektivi, važnu ulogu u legitimiranju nastanka hrvatske države 1991. godine

Vladimir Šumanović, Istaknuta historiografska djela hrvatske emigracije u razdoblju socijalističke Jugoslavije

U radu autor na nekoliko primjera propituje u kojoj je mjeri hrvatska emigracija uspjela ponuditi hrvatskoj domaćoj i emigrantskoj javnosti djelotvoran odgovor na sustavnu propagandu jugoslavenskih komunističkih vlasti o važnim događajima iz razdoblja Drugoga svjetskog rata. Kao ogleadne primjere najvažnijih radova hrvatske emigracije autor navodi brošuru Ive Korskog *Tito*, raspravu Marka Sinovčića *NDH u svjetlu dokumenata* te memoarsko djelo Vjekoslava Vrančića *Branili smo državu*, budući da se u sva tri navedena djela, neovisno o njihovom različitom karakteru, opisuje ista tematika. Spomenuta djela pobudila su velik interes hrvatske emigrantske javnosti, a brošura *Tito* je zbog svog prijevoda na engleski pobudila interes i šire međunarodne javnosti.

Ključne riječi: hrvatska emigracija, Drugi svjetski rat, povijesni prijevori, Ivo Korsky, Marko Sinovčić, Vjekoslav Vrančić

Dr. sc. Ivan Tepeš, Vladko Maček ili Juraj Krnjević? Percepcija dvojice čelnika HSS-a u političkoj emigraciji od 1945. do 1965.

Vladko Maček i Juraj Krnjević dvojica su najistaknutijih čelnika HSS-a koji su djelovali u političkoj emigraciji nakon 1945. godine. Maček je na put u emigraciju krenuo nakon kraja Drugog svjetskog rata i sloma NDH u svibnju 1945., a Krnjević se nalazio u emigraciji od travnja 1941., kada je kao predstavnik HSS-a s jugoslavenskom vladom izbjegao iz zemlje. Vladko Maček u emigraciju je stigao kao predsjednik HSS-a, a Juraj Krnjević bio je glavni tajnik stranke. Juraj Krnjević postao je predsjednik HSS-a 1965., godinu dana nakon Mačekove smrti.

Maček je od svibnja 1945. do kolovoza 1947. živio i djelovao u Parizu, a od kolovoza 1947. do svoje smrti u svibnju 1964. živio je i djelovao u Washingtonu. Istovremeno, Krnjević je cijelo vrijeme boravka u emigraciji sve do svoje smrti u siječnju 1988. živio i radio u Londonu.

Krnjević i Maček različito su doživljavani među političkim emigrantima i iseljenicima zbog njihove međusobne razlike u stavu oko načina rješavanja hrvatskog pitanja. Maček je bio skloniji politici sporazumijevanja sa Srbima i Slovencima te rješavanju hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije, dok je Krnjević bio skloniji rješavanju hrvatskog pitanja van okvira Jugoslavije i nije bio sklon sporazuma sa Srbima. Maček je uživao potporu jednog dijela istaknutih HSS-ovaca i intelektualaca koji su bili skloni njegovim koncepcijama rješavanja hrvatskog pitanja u okviru Jugoslavije. S obzirom da Maček nije takve svoje stavove jasno i precizno spominjao u javnosti, nego je javno koristio dvosmislene i nejasne izjave, među simpatizerima u emigraciji imao je i manji broj umjerenijih bivših pripadnika ustaškog pokreta i dužnosnika NDH, koji su u Mačeku vidjeli umjerenog i mudrog političara s političkim legitimitetom vođe hrvatskog naroda iz razdoblja 1930-ih godina. Zbog svojih stavova Maček je uživao simpatije i potporu jednog dijela srpske i slovenske emigracije. Za razliku od Mačeka, Krnjević je uživao simpatije onog dijela hrvatske političke emigracije koja je odbacivala svaku pomisao na Jugoslaviju i podupirala je ideju rješavanja hrvatskog pitanja isključivo putem ostvarenja neovisne

Hrvatske države. Također, Krnjevića nisu simpatizirali niti srpski emigranti koji su s njim bili u sukobu još iz doba djelovanja u ratnoj izbjegličkoj jugoslavenskoj vladi.

Razlika u stavovima Mačeka i Krnjevića o načinu rješavanja hrvatskog pitanja izazivala je i dvojbe među emigracijom jer emigranti nisu znali da li su razlike u stavovima dvojice čelnika HSS-a dio stranačke taktike ili su posljedica dubokih međusobnih političkih razlika. Međusobne razlike u stavovima nikada nisu dovele do javnog sukoba ili razilaženja dvojice čelnika HSS-a.

Krnjevićevo preuzimanje vodstva nakon Mačekove smrti dovelo je do marginaliziranja i distanciranja istaknutih HSS-ovaca koji su zastupali projugoslavensku ideju, a isto tako su se od HSS-a udaljili i oni srpski i slovenski emigranti bliski bivšem predsjedniku Mačeku. No, na drugoj strani emigrantskog političkog spektra Krnjević je u trenutku preuzimanja vodstva HSS-a 1965. dobio veliku potporu većeg dijela hrvatske političke emigracije koji je bio sklon neovisnoj Hrvatskoj državi.

Tanja Trošelj Miočević, *Bogdan Radica – diplomat, publicist i novinar*

U svojem izlaganju autorica opisuje rad i djelovanje jednog od najistaknutijih hrvatskih političkih emigranata u dvadesetom stoljeću. Poznata je politička transformacija Bogdana Radice, u kojoj je od uvjerenog Jugoslavena u svojoj mladosti, tijekom vremena postao hrvatski rodoljub i veliki pobornik ideje samostalne i demokratske Hrvatske. Ta promjena političkog i osobnog stava kod Radice nije se dogodila iznenada, već s vremenom, kako je i sam Radica sazrijevao kao čovjek i kao političar.

Bogdan Radica je poput drugih poznatih hrvatskih političkih emigranata kao što su bili Ante Ciliga, Ivan Meštrović, Jozo Kljaković i neki drugi odbacio svoje jugoslavenstvo i prihvatio i promicao ideju hrvatske neovisnosti. Ovaj njegov preokret kulminirao je nakon završetka Drugog svjetskog rata, kada se kao ravnatelj ureda za tisak u Titovoj Jugoslaviji uvjerio kako je živio u zabludi i da je nova komunistička Jugoslavija prevara. Na svom radnom mjestu u Beogradu, a kasnije u Jugoslavenskom veleposlanstvu u Washingtonu, Radica je bio svjedok tome da njegove kolege, koji su radili u jugoslavenskoj diplomaciji, umjesto da šire i propagiraju politiku novonastale države i njezinu ideju bratstva i jedinstva suprotno tome otvoreno šire velikosrpske ideje. Razočaran u novonastalu državu, shvativši da je živio u osobnoj iluziji po pitanju jugoslavenske države, napušta zemlju i nastoji svojim pisanjem upoznati svjetsku javnost, a posebno Sjevernu Ameriku o komunističkom teroru u Jugoslaviji. Bogdan Radica je pisao ne samo na hrvatskom, nego i na engleskom jeziku, što je bilo od velike važnosti s obzirom na njegov politički položaj i status.

Pišući za *New York Times*, *The Nation*, *The Free World* i druge novine, Radica je nastojao dati objektivan prikaz i analizu političkog života u bivšem SSSR-u i Istočnoj Europi. Važno je spomenuti da je Bogdan Radica skoro deset godina prije nego što je Milovan Đilas objavio svoju knjigu o kritici suvremenog komunizma *Nova klasa*, u američkom magazinu *Reader's Digest* opisao strahote i zločine komunističkog režima u Jugoslaviji. Paralelno pišući za spomenute američke novine, Radica je također pisao i za hrvatske emigrantske novine poput *Zajedničara*, *Hrvatskog Glasa*, *Danice*, *Nove Hrvatske*, *Hrvatske revije*. Bogdana Radicu kao sveučilišnog profesora, pisca, političara i svjedoka jednog turbulentnog vremena, smatra se jednim od najznačajnijih hrvatskih intelektualaca 20. stoljeća.

Glavne riječi: Bogdan Radica, hrvatska politička emigracija, Jugoslavija, komunizam

Mr. sc. Jure Vujić, Revolucionarna strategija hrvatske političke emigracije u kontekstu hladnog rata: nedoumice, dileme oko legitimiteta nasilne borbe i pojmovno razbistravanje „terorističke“ paradigme

Kada je riječ o pokušaju tipološke i politološke kategorizacije pokreta i organizacija hrvatske političke emigracije koje su zagovarale primjenu legitimne prisile i revolucionarnu metodu i strategiju za oslobađanje i osamostaljenje Hrvatske, nužno je smjestiti tu revolucionarnu strategiju unutar tadašnjeg vremensko-prostornog konteksta bipolarnog poretka hladnoga rata. Naime, nikada ne smijemo zaboraviti tadašnji zaoštreni međunarodni politički kontekst hladnog rata između dvaju bloka, Sovjetski savez koji je nastojao proširiti svoju utjecajnu zonu prema Zapadu ali i prema Aziji i Africi, i na drugoj SAD koje su primjenom geopolitike „containementa“ nastojale spriječiti širenje komunizma prema Zapadu. Stoga je nužno sagledavati genezu i razvoj hrvatskih revolucionarnih stremljenja i pokreta u sklopu evolucije modernog terorizma i unutar glavnih ideoloških matrica tog fenomena koje vuče svoje korijene u XIX: stoljeću. Na drugu stranu je potrebno pojmovno razbistravanje oko dvosmislenosti i nedoumica glede samog pojma i etikete „terorizma“ s obzirom na fluidnost, ideološku pluralnost i slojevitost značenja terorističkog fenomena.

Bože Vukušić, Udbine „specijalne akcije“ kao dio politike beogradskoga režima protiv hrvatskog političkog iseljništva

U hrvatskom političkom iseljništvu od 1945. do 1990. godine osnovano je mnoštvo udruga i klubova te desetak političkih organizacija s različitim ideološkim i političkim predznakom – od postustaških, preko izrazito demokratskih do ljevičarskih. Unatoč toj različitosti, gotovo sve su imale jedan zajednički cilj – uspostavljanje samostalne, neovisne i demokratske hrvatske države.

Beogradski režim vidio je u hrvatskom političkom iseljništvu višestrukog neprijatelja, kako u pogledu njegova režimskog ideološkog usmjerenja, odnosno komunizma-marksizma kao vladajuće ideologije u SFRJ, tako i jednopartijskog političkog uređenja te države, kao i same Jugoslavije kao državno-teritorijalne cjeline. Stoga su jugoslavenski vlastodršci koristili sva dopuštena i nedopuštena, protuzakonita, sredstva u borbi za sprječavanje ili barem ograničavanje djelovanja hrvatskoga političkog iseljništva protiv jugoslavenskoga komunističkog režima i države.

Dopuštena sredstva bila su, na primjer, aktivnosti putem jugoslavenskih diplomatsko-konzularnih predstavništava i jugoslavenskih klubova u zapadnim zemljama na ideološko-političkom, kulturnom, sportskom, zavičajnom planu među iseljenicima iz SFRJ, ili se djelovalo putem tajne policije, pravosudne ili diplomatske suradnje s odgovarajućim državnim tijelima zapadnih zemalja u kojima su živjeli hrvatski politički emigranti.

Za nedopuštene, protuzakonite aktivnosti, dijela ukupne politike beogradskog režima protiv hrvatske političke emigracije, bile su zadužene jugoslavenske tajne službe putem, kako su ih u žargonu nazivali, „specijalnih zadataka“ ili „ofenzivnih akcija“. Pod tim terminima podrazumijevali su se atentati na hrvatske političke emigrante, njihove otmice i dovođenje u SFRJ te diverzije na njihovu imovinu u inozemstvu. Najveći dio podataka o tome prikupilo je Vijeće za utvrđivanje poratnih žrtava

komunističkog sustava u inozemstvu Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava Republike Hrvatske, koje je djelovalo od 28. travnja 1992. do 15. rujna 1999.

Vijeće je utvrdilo da je u vremenskom razdoblju od 1946. do 1990. diljem svijeta ubijeno šezdeset i devet hrvatskih emigranata, a osmorica su netragom nestali. U dvadeset i četiri slučaja preživjeli su atentate, s manjim ili većim tjelesnim ozljedama. Trojica su oteta i dovedena u Jugoslaviju, a četvorica su se spasili od otmice.

Nakon ukidanja spomenute Komisije 2000. godine i prestanka rada tog njezina Vijeća, istraživanja sam nastavio kao publicist te objavio nekoliko knjiga o toj problematici. U sljedećih petnaestak godina otkrio sam još nekoliko izvršenih te nekoliko planiranih ubojstava i otmica koje su jugoslavenske tajne službe, dakle, počinile ili su ih planirale počiniti nad hrvatskim političkim emigrantima.

Međutim, nakon izmjene Zakona o arhivskoj građi početkom 2012. u Sloveniji i sredinom 2017. godine u Hrvatskoj, kojim je dokumentacija *Službe državne varnosti Republičkog sekretarijata za notranje zadeve Socijalističke Republike Slovenije* i *Službe državne sigurnosti Republičkog sekretarijata unutrašnjih poslova Socijalističke Republike Hrvatske*, postala dostupna istraživačima, otkrio sam još desetak slučajeva u kojima su jugoslavenske tajne službe planirale ubojstva i otmice hrvatskih političkih emigranata.

Ta dokumentacija, što je podjednako važno, omogućuje prilično cjelovitu rekonstrukciju procedure predlaganja, odobravanja, organiziranja i počinjenja tih „specijalnih zadataka“ odnosno „ofenzivnih akcija“.

Marko Zadavec, *Dušobrižničko djelovanje Vilima Cecelje (1909. – 1989.): političke okolnosti Drugog svjetskog rata i poraća*

O životu i djelovanju velečasnog Vilima Cecelje (1909. – 1989.) danas se u domovinama Republici Hrvatskoj i Republici Bosni i Hercegovini vrlo malo zna. No, među hrvatskim iseljeništvom ime vlč. Cecelje spominje se s poštovanjem i zahvalnošću te povezuje uz mnoge osobne sudbine i uspomene. Vrlo skromnog života i neiscrpne snage služio je braći ljudima, a ponajprije sunarodnjacima koje je vrtlog ratnih i poslijeratnih zbivanja Drugog svjetskog rata pomeo izvan domovine i rasuo po svijetu.

Rođen u Svetom Iliji kraj Varaždina 1909. godine, za svećenika je zaređen 1932. godine. Najprije je kapelan u župama Bedenica kraj Sv. Ivana Zeline, zatim upravitelj župe Dubovec kraj Križevca te župe Hrastovica kraj Petrinje. Nadbiskup Alojzije Stepinac ga 1939. imenuje župnikom novoosnovane župe u zagrebačkoj Kustošiji.

Zbog poznanstva s ustaškim dužnosnicima poglavnik Pavelić ga odabire da pred njim zaprisegne vlada NDH, a kasnije postaje zamjenikom vojnog vikara NDH. No, s vremenom razočaran Pavelićevom politikom, a i upozoren da je u nemilosti poglavnika, 1944. traži i dobiva premještaj u Beč, za dušobrižnika hrvatskim ranjenicima na području Njemačke. Tamo odmah osniva podružnicu Hrvatskog Crvenog križa i doprema pomoć iz Hrvatske. Skrb se nastavlja završetkom Drugog svjetskog rata, za izbjeglice pred pobjedničkim komunističkim režimom. Duhovna skrb i materijalno pomaganje kroz Caritas Croata, utemeljenje Hrvatske katoličke misije, povezivanje s iseljenicima u Americi,

uređivanje katoličke štampe i briga za očuvanje uspomene na žrtve Bleiburga obilježiti će njegov život do smrti 1989. godine. Broj Hrvata kojima je pomogao prema nekim procjenama je oko 30.000.